

Dit artikel is een gedeeltelijke samenvatting van de doctoraalscriptie van Menko Konings. Het onderzoek dat hieraan ten grondslag ligt is uitgevoerd in het kader van de studie sociologie, aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, afstudeerrichting verzorging en beleid. In VDB Magazine van september 2001 is een artikel van Menko Konings gepubliceerd naar aanleiding van de conclusie en beleidsaanbevelingen uit deze scriptie. In dit artikel wordt voornamelijk het onderzoeksresultaat beschreven.

Perspectieven op (levensloopbestendig) wonen

door drs. M. Konings

Menko Konings is socioloog
richting verzorging en
beleid

Inleiding

Het onderzoek behandelt de perspectieven op het wonen van mensen vanaf 55 jaar uit de gemeente Geertruidenberg (21139 inwoners) in Brabant. In totaal hebben er 24 respondenten, met een gemiddelde leeftijd van 66 jaar, aan het onderzoek meegedaan.

Ten grondslag aan het onderwerp ligt een recente ontwikkeling: het zogenaamde "levensloopbestendig wonen". Het levensloopbestendig

wonen is een woonvorm waar men in een "aangepaste woning" diverse zorgvormen kan ontvangen, teneinde in de eigen woning te kunnen blijven wonen in plaats van te verhuizen naar een speciale instelling. Er is uitgegaan van de definitie zoals de Stichting Humanitas te Rotterdam die hanteert. Hierbij is sprake van complexbouw en worden bewoners die wel of geen zorg behoeven gemixt. De onderzoeksvragen richten zich op de betekenis die mensen aan het wonen toekennen, het perspectief op verandering in het eigen leven in relatie tot het wonen en factoren die ertoe leiden om ergens te wonen of om te verhuizen. De uitkomst van het onderzoek wordt vergeleken met de uitgangspunten van het levensloopbestendig wonen.

Het onderzoek heeft een model opgeleverd waarin de aan het wonen gerelateerde betekenisgeving en levensstijlen zijn ondergebracht. Dit model biedt mogelijkheden om hierop beleid te funderen. Het model is niet uitputtend, maar kan na verder onderzoek in andere situaties worden uitgebreid.

Methode en werkwijze

Het betreft een perspectiefonderzoek; dit is een kwalitatief onderzoek waarbij het gaat om het beschrijven van de betekenissen die mensen, in dit geval aan het wonen, toekennen. Er wordt gebruik gemaakt van interviews die het karakter hebben van een autobiografisch interview. Levensverhalen bieden namelijk inzicht in de wijze waarop mensen in hun interpretaties de werkelijkheid construeren. Omdat interpretatiewijzen een sociale grondslag kennen, bieden zij tevens inzicht in de lokale realiteit. De respondenten zijn geselecteerd middels een aselecte steekproef.

Er wordt verder gebruik gemaakt van de gefundeerde-theoriebenadering. Hierbij wordt gestart met enkele

globale inzichten, die gaandeweg het onderzoeksproces aangepast worden aan de situatie in het veld. De begrippen en theorieën worden uit de data afgeleid en daarin gefundeerd.

Betekenenissen van het wonen

Mensen geven veelal meerdere betekenissen aan het wonen die tegelijkertijd gelding kunnen hebben. De mate van dominantie kan per betekenis verschillen. Gemiddeld geven de respondenten vier verschillende betekenissen aan het wonen, een enkeling negen. Betekenissen die aan het wonen toegekend worden, zoals dat in het verleden plaatsvond, kunnen verschillen met die van het heden, of met betekenissen die in de toekomst geprojecteerd worden. Het terugkijken op het verleden kan door middel van een andere betekenis plaatsvinden, dan zoals die destijds werd toegekend aan het wonen. De verandering in betekenis staat in relatie met veranderingen in sociaal-culturele normen en met veranderingen in de persoonlijke situatie.

De diverse betekenissen zijn, voor zover zij overeenkomsten vertonen, zoveel mogelijk samengevoegd in groepen. Onder de respondenten heb ik de volgende betekenisgroepen aangetroffen:

- a. huiselijke betekenis;
- b. praktische betekenis;
- c. therapeutische betekenis;
- d. normatieve betekenis;
- e. emotionele betekenis.

Ik zal de verschillende betekenissen hierna een voor een beschrijven.

Ten eerste, de huiselijke betekenis. Deze heeft betrekking op de verschillende aspecten van het huishouden, het leven zoals het thuis is. Het gaat hierbij vooral om de genoeglijke kant ervan, zoals de aanwezigheid van een partner, een rustpunt en gezelligheid. De huiselijke betekenis wordt veelal genoemd in combinatie met de praktische betekenis.

Ten tweede, de praktische betekenis. Deze betekenis wordt door de respondenten relatief vaak genoemd. Het meest komt deze vorm van betekenisgeving voor met betrekking tot het vergroten of verkleinen van het woonoppervlak. Voor een aantal respondenten heeft de praktische betekenisgeving betrekking op de begrippen afstand en nabijheid. Dit kan betekenen dat er gekozen wordt voor het wonen dicht bij de kinderen, of men kiest er juist

voor om de bemoeienis van familieleden op afstand te houden. Ook de afstand en nabijheid ten opzichte van bijvoorbeeld winkels of afstand doen van persoonlijke bezittingen, kunnen in deze vorm van betekenisgeving een plaats innemen. Naar mate mensen zich moeilijker kunnen verplaatsen wordt de nabijheid van voorzieningen, zoals winkels, een apotheek, de huisarts, een bank, een postkantoor en dergelijke, voor hen belangrijker. Omwille van het onderhoud, de veiligheid of de ligging ten opzichte van genoemde voorzieningen, is een aanzienlijk deel van de respondenten kleiner en op een andere locatie gaan wonen. Met het oog op de toekomst sluiten de respondenten niet uit nogmaals om dergelijke redenen te verhuizen. Vaak naar een kleinere gelijkvloerse woning. *Ten derde, de therapeutische betekenis.* Voor sommige respondenten heeft het wonen, of bepaalde aspecten daarvan, een min of meer therapeutische betekenis. Het wonen, en met name de grootte van de woning, wordt bijvoorbeeld genoemd als middel tegen lichamelijke stijfheid ten gevolge van te weinig beweging. Een kleine woning, zoals bijvoorbeeld een appartement in een verzorgingshuis, wordt als oorzaak gezien van te weinig beweging.

Ten vierde, de normatieve betekenis. Deze betekenis kenmerkt zich doordat het wonen hierbij fungeert als een symbool voor bepaalde sociaal-culturele normen. Deze symbolen kunnen zeer divers van aard zijn en zijn gebonden aan tijd, plaats en cultuur. Onder de respondenten heb ik de volgende sociaal-culturele normen aangetroffen die middels het wonen worden gesymboliseerd: zelfstandigheid, onafhankelijkheid, vrijheid, privacy, een ruime woning. Met name de aspecten met betrekking tot zelfstandigheid en een ruime woning worden bij alle respondenten aangetroffen. Zonder uitzondering wordt hier relatief veel waarde aan toegekend. De zelfstandigheid blijkt een hoog cultureel goed. Deze vorm van betekenisgeving heeft ook invloed op het toekomstperspectief.

Tot slot, de emotionele betekenis. De emotionele betekenis wordt gekenmerkt door een emotionele lading. De aard van de lading wordt beïnvloed door persoonlijke ervaringen en gebeurtenissen die alle een eigen context kennen. Mede hierdoor is de verscheidenheid groter en persoonlijker dan bij de andere betekenisgroepen. Van een emotionele betekenis kan een dominante invloed uitgaan ten opzichte van woon- of verhuisambities. Ook in combinatie met andere betekenissen kan de emotionele betekenis - soms tegen alle ogenschijnlijke redelijkheid in - van doorslaggevend belang zijn voor het doen en laten. De emotionele betekenis wordt door de respondenten die deze betekenis tonen, in sterke mate als een belangrijke betekenis ervaren.

De emotionele betekenis is te onderscheiden in verschillende typen. Bij de respondentengroep heb ik de volgende typen aangetroffen:

- a. romantisch type;
- b. nostalgisch type;
- c. illusionair type.

Het *romantische type* van de emotionele betekenis kenmerkt zich doordat er sprake is van de verbeelding van

een ideaal of van het dramatiseren van de verbeelding. In het eerste geval wordt de woning gezien als voor "altijd", in het tweede geval wordt de woning gezien als de "laatste" woning. Een voorbeeld van een respondent, wiens partner zes weken voor het interview is gestorven, die beide vormen benoemt:

"Dit was een huis in principe voor ons leven. Want mijn vrouw had altijd gezegd "als er ooit wat met mij gebeurt, ik zal nooit uit het huis gaan". Ze zegt, "want ik blijf hier zitten totdat ze me wegdragen"... Als ik nu dan toch ga verhuizen, dat zal dan hoogstwaarschijnlijk dan toch mijn laatste woning worden."

Het *nostalgische type* van de emotionele betekenis wordt gekenmerkt door gebeurtenissen die in het verre of recente verleden een relatief sterke band hebben doen ontstaan met de woning en het interieur. De woning en het interieur zijn een belichaming geworden van dit verleden en houden de herinnering eraan in stand. Deze herinnering wordt verschillend ervaren en kan verschillende reacties tot gevolg hebben. Sommige respondenten koesteren deze herinnering en voor anderen is het een reden om bijvoorbeeld te gaan verhuizen. Of de herinnering als positief of negatief wordt ervaren is hierop niet van invloed.

Dicht tegen het nostalgische type aan bevindt zich het *illusionaire type*. Het illusionaire type verschilt van het nostalgische qua intensiteit. Bij het illusionaire type speelt de verbeelding een dusdanig sterke rol dat de herinnering als het ware tot leven komt. Echter, deze tot leven gekomen herinnering blijkt een illusie te zijn. Een voorbeeld van de illusionaire betekenis bij een respondent wiens partner anderhalf jaar geleden overleden is:

"Want al die schilderijen zijn van hem, dus dat zijn allemaal herinneringen... Hier liggen al mijn gelukkige en verdrietige dingen... Niet omdat het zo'n buitengewoon goed huis is, maar het heeft ook te maken met de herinneringen die je hebt hè... Want euh - dat zeggen ze ook wel - misschien dat ik daarom niet kan huilen, omdat ik steeds denk dat 'ie er nog is hè. Of dat 'ie binnenkomt of euh..."

De woning en het interieur geven de respondent het idee dat haar overleden partner er nog is. Tevens stelt zij daarmee de eventuele rouw uit, althans, de rouw zoals zij zich voorstelt dat die "behoort" te worden ondergaan. Over het verhuizen naar een andere woning, zoals haar dochter wil, zegt zij:

"Ja, want misschien ga je dan pas echt rouwen, zoals het moet. Maar in ieder geval, het gaat mij erom dat ik hier wil blijven wonen, omdat ik heel veel goeie herinneringen heb, hoe wij hier samen zaten... Dan ben ik dat gevoel kwijt."

Voor een andere respondent daarentegen is de ervaring van het aanwezig zijn van haar zeven jaar geleden overleden partner juist een reden geweest om na twee jaar te verhuizen:

"Ik ben uit mijn koophuis gegaan omdat ik het daar niet meer kon uithouden... Twee jaar lang zag ik hem zitten. Donderdags ging 'ie altijd naar het koor, en als het donderdags tien uur was, dan liep ik naar de keuken en dan maakte ik wat hapjes klaar... maar hij kwam niet terug."

Van het illusionaire type gaat een zekere kracht uit om ergens aan vast te houden of er juist van weg te gaan. De verschillende typen van de emotionele betekenis hebben dus alle de verbeelding als gemeenschappelijk element. Bij het romantische type is het de verbeelding van een ideaal of het dramatiseren van de verbeelding. Tussen het nostalgische en illusionaire type is slechts sprake van een gradueel verschil. De verscheidenheid en persoonlijkheid van de emotionele betekenis zijn van waarde om tot het begrijpen te komen van de niet zichtbare context waarin het wonen wordt beleefd. Een sterke aandacht voor de emotionele betekenis is van belang voor woon-, zorg- en welzijnsorganisaties, wanneer die vraaggericht pretenderen te werken.

Levensstijlen

Hoe zijn de perspectieven op aspecten als (dis)continuïteit, bestendigheid en veranderingen in het eigen leven, in relatie met ambities en keuzes met betrekking tot het wonen? Deze vraagstelling heb ik vorm gegeven door middel van het beschrijven van de verschillende levensstijlen die ik onder de respondenten heb aangetroffen en door middel van het beschrijven van het toekomstperspectief in het vervolg van dit artikel. Deze levensstijlen zijn kenmerkend voor de bovengenoemde aspecten in het leven van de desbetreffende respondenten in relatie tot het wonen. Bij de respondenten heb ik een aantal levensstijlen aangetroffen die ik tot de volgende heb gebundeld:

- a. zwerverslevensstijl;
- b. werkerslevensstijl;
- c. familiale levensstijl;
- d. dromerslevensstijl.

Ik zal de verschillende levensstijlen hierna een voor een beschrijven.

Ten eerste, de zwerverslevensstijl. Deze heeft als kenmerk het veelvuldig verhuizen, rondtrekken of verandering van woonomgeving over grote afstand. Tot deze levensstijl kunnen de respondenten worden gerekend die in verband met familieomstandigheden, de liefde of het werk, na omzwervingen door stad en land zich, veelal vanuit een andere provincie, hebben gevestigd. Het gewoon zijn van deze groep met het verhuizen, maakt dat zij over het algemeen niet opzien tegen een eventuele nieuwe verhuizing.

Ten tweede, de werkerslevensstijl. De levensstijl van de werkers kenmerkt zich doordat het werk, in het verleden en in het heden, een centrale plaats inneemt. In het verleden waren het de werkzaamheden zelf die domineerden. Na de werkzame periode is het de afwezigheid van het werk dat domineert. Bij de respondenten in deze levensstijlgroep was het werk nauw verweven met het alledaagse bestaan en nam zoveel tijd in beslag dat er naast het werk nauwelijks sprake was van een bestaan zonder dat werk. Het wonen is bij hen ondergeschikt geweest aan het werk. Na de werkzame periode is het wonen belangrijker geworden.

Ten derde, de familiale levensstijl. Deze levensstijl kenmerkt zich door het leven in nauw verband met en op relatief kleine afstand van familieleden. Deze manier van samenleven doet zich zowel gewenst als ongewenst voor.

In het eerste geval wordt het ervaren als een vanzelfsprekendheid, in het tweede geval als een sociale verplichting. *Tot slot, de dromerslevensstijl.* De levensstijl van de dromers kenmerkt zich door het koesteren van een droom met betrekking tot het wonen. Het kan zijn dat de droom uiteindelijk verwezenlijkt wordt, maar dat het bewustzijn van de realisatie van iets bijzonders zo sterk aanwezig blijft, dat er sprake is van een "droomwerkelijkheid". Er kan ook sprake zijn van het "levenslang" koesteren van een droom die nooit verwezenlijkt wordt. Het gedroomde is dan dusdanig van dominantie, dat het op ingrijpende wijze deel uitmaakt van de beleevingswereld. Een respondent bijvoorbeeld heeft altijd met de gedachte geleefd om, wanneer haar partner zou overlijden, terug te keren naar de plaats waar zij is opgegroeid. Nu haar man daadwerkelijk is overleden domineert de gedachte nog steeds. De nabijheid van haar kinderen is de reden dat zij uiteindelijk niet terugkeert. De droom echter blijft.

Toekomstperspectief: een ouderdom met gebreken

De dominante waarde in het toekomstperspectief van alle respondenten is het begrip zelfstandigheid. Verder gaan zij ervan uit dat met de komst van de ouderdom als vanzelfsprekend ook de gebreken komen. Deze beeldvorming zou wellicht samenhang kunnen vertonen met het proces van de medicalisering van de ouderdom. Door deze beeldvorming houdt men er rekening mee, en is men bereid, om nog eens te verhuizen. Echter, men wil zo lang mogelijk in de huidige woning blijven wonen.

De meeste respondenten wonen naar tevredenheid. Vergaande lichamelijke of psychische beperkingen worden genoemd als reden om te zijner tijd eventueel te "moeten" verhuizen. Een dergelijke noodgedwongen verhuizing komt wat hen betreft pas na aanpassing van de huidige woning. Hierbij zijn zij bereid om concessies te doen, zoals "beneden" slapen (de meeste respondenten wonen in huizen met meer dan een verdieping) een minder goede lichamelijke verzorging en een minder schoon huis tot en met een beperkte mate van vervuiling. Wanneer het onhoudbaar zou worden in de huidige woning, wil men verhuizen naar een gelijkvloerse woning, bijvoorbeeld in de buurt van een zorgcentrum, zodat zij gebruik kunnen maken van de voorzieningen (zoals de verzorging) van het zorgcentrum. Het wonen in een flat is niet populair.

Wat alle respondenten eveneens gemeen hebben is dat zij, hoewel de grenzen die men stelt kunnen verschillen, per se niet naar een intramurale instelling (zoals een verzorgingshuis of een verpleeghuis) willen verhuizen. Vooral de waardering die aan het verpleeghuis wordt toegekend is van uiterst negatieve aard.

De voorbeelden die men als schrikbeeld noemt met betrekking tot het wonen in een verzorgingshuis, zijn voorbeelden van mortificatie. Goffman (1957) beschreef dit kenmerk in zijn studie *Total institutions*. Mortificatie, ofwel het systematisch tenietdoen van het ego door ontzetting uit de "rollen" en het schenden van de autonomie van het handelen door de vele regels, is een sociaal-negatief effect dat is verbonden aan het wonen in

een instelling. Voor een bewoner van een instelling heeft dit onder andere identiteitsverlies tot gevolg. Dit leidt vaak tot apathisch gedrag. Door de bewoner wordt een dergelijke situatie als oncontroleerbaar ervaren. De beelden die de respondenten beschrijven zijn een illustratie van mortificatie.

Het levensloopbestendig wonen - inmiddels bij veel respondenten bekend middels de media - ziet men als een redelijk alternatief voor intramurale instellingen. Dit is echter meer omdat men veronderstelt toch niet onder alle omstandigheden in het eigen huis te kunnen blijven wonen en op deze wijze niet naar een intramurale instelling behoeven te verhuizen. Het is daardoor meer het ontbreken van een werkelijk alternatief, want wanneer men verzekerd zou zijn van dezelfde zorg in een "losse woning" in plaats van in een complex, dan vervalt het levensloopbestendig wonen als mogelijkheid. Maar men heeft echter weinig vertrouwen in de mogelijkheden van de thuiszorgorganisaties om dergelijke vergaande vormen van zorg te verlenen.

De aspecten van het levensloopbestendig wonen die hoog gewaardeerd worden zijn de zelfstandigheid, de privacy en de vergaande vorm van zorgverlening. Een aantal respondenten noemt de mogelijkheid tot het maken van contact, weer andere respondenten ervaren dit juist als een nadeel. Overigens kunnen mensen om heel persoonlijke redenen het levensloopbestendig wonen voorstaan.

Veel respondenten gaven te kennen niet afhankelijk te willen zijn van familieleden. Wanneer men hulp zou behoeven, wil men niet afhankelijk zijn van de hulp van familieleden, ook niet van de hulp van de eigen kinderen bijvoorbeeld. De voorkeur gaat in deze uit naar professionele hulpverleners. Een uitzondering hierop vormen mensen met een familiale levensstijl, dit is beschreven in het hierna volgende gedeelte.

Wonen en verhuizen

De motieven en factoren die leiden tot het besluit om ergens wel of niet te gaan wonen, of te gaan verhuizen, kunnen in vier groepen worden verdeeld; betaald werk, sociale factoren, gezondheid en persoonlijke factoren. Het werk heeft vooral betrekking op de plaatsbepaling, terwijl de sociale factoren en de gezondheid meer betrekking hebben op de omstandigheden. De persoonlijke factoren hebben op zowel de plaatsbepaling als de omstandigheden betrekking. Ik zal deze aspecten hierna één voor één kort toelichten.

Tijdens de werkzame periode is de meest voorkomende reden om ergens te wonen en om te verhuizen het *werk*. Zoals al bleek bij de beschrijving van de werkerlevensstijl maakt het werk tal van andere aspecten ondergeschikt en is daardoor dominant in het bepalen van de plaats.

Vóór, tijdens en na de werkzame periode zijn het vooral de *sociale factoren* die het motief zijn om wel of niet te gaan verhuizen, echter, veelal binnen of in de nabijheid van de gemeente waar men woont. Vooral gezinsuitbreiding of gezinsuitdunning worden relatief vaak genoemd als reden om naar bijvoorbeeld een grotere of kleinere woning te verhuizen.

Onder de groep van de sociale factoren behoort ook de sociale status. Een aantal respondenten gaf te kennen

niet in een buurt te willen wonen waar een concentratie is van mensen uit een lagere sociale klasse. Een van de respondenten uit een als "volks" aangemerkte buurt gaf daarentegen te kennen, niet in een buurt te willen wonen "tussen allemaal koude kak".

De gezondheid is het derde aspect dat van invloed kan zijn op waar en hoe men woont en dat een reden kan zijn tot verhuizen. Vooral een afnemende mobiliteit in combinatie met de afwezigheid van voorzieningen in de nabije omgeving is voor alleenstaanden of paren die beide met gezondheidsproblemen te kampen hebben, een reden tot noodgedwongen verhuizen. Maar ook psychische problemen kunnen aanleiding zijn om te verhuizen. Daarnaast is het al of niet aanpassen van een woning aan de beperkingen van de bewoner, een factor die kan bepalen of men dient te verhuizen. Een respondent vertelde te moeten verhuizen omdat de woning niet zou worden aangepast. Een andere respondent wiens eengezinswoning was aangepast kon hierdoor in de eigen woning, ondanks een meervoudige handicap en volledige rolstoelafhankelijkheid, zo optimaal mogelijk leven, daar waar dit op een andere locatie beperkingen had opgeleverd.

Het vierde aspect, de *persoonlijke factoren*, kan zowel betrekking hebben op de plaatsbepaling als op de omstandigheden. Dit kan alle mogelijk denkbare factoren van persoonlijke aard betreffen. Onder de respondenten heb ik samengevat de volgende factoren aangetroffen; heimwee, liefde, familieproblemen, financiën, een voorkeur voor bijvoorbeeld drukte of rust.

Betekenis van de omgeving

De omgeving kan worden onderscheiden in de sociale en de fysieke omgeving. Deze kunnen beide worden onderverdeeld in een directe en indirecte omgeving. De relatie met de omgeving heeft invloed op hoe de omgeving wordt ervaren en in welke mate men eraan hecht, dan wel erdoor wordt afgestoten. Niet alleen de directe omgeving speelt hierin een rol, ook een relatie met een omgeving elders, bijvoorbeeld die uit de jeugd, of een omgeving waar naar verlangd wordt, kan tegelijkertijd van invloed zijn.

De waarde die de respondenten aan de omgeving toekennen is divers. Opmerkelijk is het relatief hoge aantal verhuizingen van de respondenten en de bereidheid om nog eens te verhuizen. Hierdoor wordt de indruk gewekt dat men niet zozeer hecht aan de directe (vertrouwde) omgeving. Voor een aantal respondenten geldt dit ook. De directe sociale omgeving speelt een dominante rol bij enkele respondenten die aan het wonen onder meer een praktische betekenis toekennen. Het dicht bij de kinderen wonen met het oog op wederzijds hulp bieden, contacten onderhouden en dergelijke, is bij hen van belang. Dit belang kan van dien aard zijn dat een verder als minder positief ervaren directe omgeving wordt geaccepteerd, bijvoorbeeld ten koste van een omgeving elders waarnaar verlangd wordt.

Opmerkelijk echter is het relatief hoge aantal respondenten dat te kennen geeft juist niet afhankelijk te willen zijn van hulp van hun kinderen, familieleden, vrienden, kennissen of burens. Het onafhankelijk zijn van mensen

waarmee een familie- of vriendschappelijke relatie bestaat, lijkt bij deze respondenten mede van invloed op het gevoel van zelfstandigheid. Men wil zo lang mogelijk zelfstandig leven en pas als het echt niet meer zou gaan, gebruik maken van professionele hulp. De professionele hulp wordt zo een element om het ideaal van zelfstandigheid te laten bestaan, terwijl hulp van verwanten en bekenden dit ideaal aantast. Behalve het eigen gevoel van zelfstandigheid, wil men ook niet de zelfstandigheid van anderen aantasten. Eventuele hulp die bijvoorbeeld geboden wordt door de kinderen, wordt door deze respondenten tevens ervaren als een aantasting van de zelfstandigheid van die kinderen. Dit kan mede een verklaring zijn voor het eerder genoemde aspect dat een aantal van de respondenten een relatief hoge bereidheid tot verhuizen heeft en niet de nabijheid van hun kinderen nastreeft.

Een uitzondering hierop zijn de respondenten met een familiale levensstijl. Deze levensstijl kenmerkt zich door het samenleven met familieleden op een fysiek en sociaal kleine afstand. De begrippen privacy en zelfstandigheid kennen hier een andere betekenis. Hier wordt hulp van familieleden als een vanzelfsprekendheid ervaren en juist als middel tot zelfstandigheid gezien. Het wordt niet als bezwaarlijk ervaren om bijvoorbeeld van de kinderen afhankelijk te zijn, omdat de ouders "hun leven" in het verleden ook aan de kinderen hebben gewijd. Er wordt ook minder verschil ervaren tussen de betrokken personen, zo blijkt uit uitspraken als "je moet niet aan mij komen, want dan kom je aan hem (de zoon, MK)". De hiervoor genoemde beschrijvingen gaan uit van respondenten die een praktische betekenis benoemen, dan wel de familiale levensstijl hebben. Een respondent die de emotionele betekenis van het illusionaire type benoemt, geeft een ander en verrassend voorbeeld van de sociale omgevingsbetekenis. Voor haar veranderde de directe sociale omgeving door een persoonlijke factor, het overlijden van haar partner:

"Wij hebben er altijd heel plezierig gewoond. En het was altijd één. Was er een verjaardag of feest dan werd het hele pleintje uitgenodigd... er waren veel jongelui... Ik kon niet meer tegen het feesten en dan vond ik het altijd vervelend als ze me kwamen nodigen en ik moest zeggen "sorry, maar ik kom niet meer"... Kijk... ik zat alleen, en hun zaten allemaal samen... En nu zit ik met mensen (ouderenwoningen, MK) van mijn eigen leeftijd hè. " De directe sociale omgeving werd voor deze respondent, door zich daarmee te vergelijken, een confrontatie met haar verlies. Dit is een voorbeeld van relatieve deprivatie, ofwel "de ervaring bepaalde zaken te ontberen in vergelijking met anderen" (Wilterdink, Van Heerikhuizen red., 1993). Uiteindelijk werd deze respondent door deze omgeving afgestoten. Het wonen tussen mensen van haar eigen leeftijd, vooral door het hoge percentage alleenstaanden, doet haar berusten in haar leed.

De sociale, fysieke, directe en indirecte omgeving kunnen dus in een complex samenspel tot variatie in de betekenisgeving leiden, waarbij tevens andere factoren een dominante rol kunnen spelen. Ten aanzien van de fysieke omgeving is er echter een duidelijk aspect dat door alle respondenten wordt genoemd. Dit is de nabijheid van

voorzieningen als winkels, de huisarts en dergelijke, indien er sprake zou zijn van een afnemende mobiliteit. Een ander aspect met betrekking tot de woonomgeving is die van de representatie van de sociale status.

Tot slot

Dit onderzoek heeft onder meer aangetoond - hetgeen op zich niet verrassend is - dat men zo lang mogelijk zelfstandig en niet in een intramurale instelling wil wonen. Dit perspectievenonderzoek geeft, uitgaande van betekenisgeving en levensstijl, inzicht in wat men zou willen. Het levensloopbestendig wonen wordt door ouderen niet gezien als een alternatief voor het wonen in een gewone woning in de wijk. Er zijn verschillen tussen de perspectieven van de respondenten en de uitgangspunten van het levensloopbestendig wonen. Aan begrippen als zelfstandigheid, autonomie, integratie en deinstitutionalisering wordt zowel door de respondenten als binnen de uitgangspunten van het levensloopbestendig wonen een relatief hoge waardering toegekend. De praktische uitvoering ervan, zoals die vorm heeft gekregen in het levensloopbestendig wonen, komt echter niet overeen met de ambities van de meeste respondenten. Wanneer het de intentie van de gemeente, de woningbouworganisaties en de zorgorganisaties is om werkelijk "vraaggericht" te zijn - zoals zij in hun beleidsnotities heden ten dage pretenderen - dienen de ambities van de respondenten "vertaald" te worden in de beleidsplannen van deze organisaties.

Literatuur

- Goffman, E., 1977, *Totale instituties*. (Keur der sociologie; Reeks "Modernen".) Rotterdam: Universitaire Pers Rotterdam/Nijgh & Van Ditmar Educatief.
- Nijhof, G., 2000, *Levensverhalen. De methode van autobiografisch onderzoek in de sociologie*. Amsterdam: Boom.
- Nettleton, S., 1999, *The Sociology of Health & Illness*. Cambridge: Polity Press.
- Swaan, A. de, 1997, *De mens is de mens een zorg*. Opstellen 1971-1981. Amsterdam: Meulenhof.
- Wester, F., 1995, *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. Bussum: Coutinho.
- Wilterdink, N., B. van Heerikhuizen (red.), 1993, *Samenlevingen. Een verkenning van het terrein van de sociologie*. Groningen: Wolters.

